

आदिवासी जनजातिया अधिकार

नेपालय सहभागितामूलक संविधान निर्माण
सफू-मा:
६

संवैधानिक संवाद केन्द्र
CENTRE FOR CONSTITUTIONAL DIALOGUE

संवैधानिक संवाद केन्द्र

प्रकाशक

संवैधानिक संवाद केन्द्र

न्हपांगु संस्करण- २०६५ साल

प्रतिलिपि अधिकार © संवैधानिक संवाद केन्द्र सर्वाधिकार सुरक्षित दु । सामग्रीया श्रोत संवैधानिक संवाद केन्द्रयात् न्हयथना गैरब्यावसायिक प्रयोजनया लागि थुगू सफूया छु नं ब्वति हाकनं पिकाय्गु वा भाय् हिइके फै । उगु हाकनं पिकाय्गु वा भाय् हिकूगु छगु प्रति संवैधानिक संवाद केन्द्रयात् विइमाली ।

साजसज्जा व मुद्रण

प्रिन्ट प्वाइन्ट पब्लिसिड, त्रिपुरेश्वर, येँ ।

फोन : ४२४९६७४, ४२४९६७५

मेगु खँ सिइकेत वा थुगु सफूया लागिं क्वय् न्हयथनातःगु थासय् स्वापु तैदिसँ :

संवैधानिक संवाद केन्द्र

स्वंगुगु तँ, अल्फा बेटा कम्प्लेक्स, न्हू वानेश्वर, येँ

टेलिफोन नं. ९७७-१-४७८५४६६/४७८५४८६/४७८५९९८

ई-मेल : info@ccd.org.np

वेबसाइट : www.ccd.org.np

आदिवासी जनजातियाँ अधिकार

सफू-मा: ६

आदिवासी जनजातिया अधिकार	१
महसीका	१
आधारभूत अवधारणा व परिभाषा	२
नेपालय आदिवासी जनजाति	३
अन्तर्राष्ट्रिय दापू	५
नेपालय दैच्वंगु कानुनी व नीतिगत संयन्त्र	६
क्वज्यूगु	८

आदिवासी जनजातिया अधिकार

म्हसीका

नेपालय् थौंकन्हय् आदिवासी जनजातिया अधिकारया खँ न्हयःने वयाचंगु दु, विशेषतः न्हूगु संविधान च्वय्गु भवलय् थ्व खँय् तच्चय्क बहस जुया वैचंगु दु । थ्व खँ आपाः हे राजनीतिकृत मुद्दा जूगु दु । नेपाःया जनसंख्याया स्वरूपय् जातीय विविधता गाक्क हे दु । मूककं जनसंख्याया म्हति नं प्यब्वय् छ्वति मयाक आदिवासी जनजाति दु । नापं थन बहिष्करण व सीमान्तीकरणया ताहाकःगु इतिहास दुसा थी थी जातीय पुचःया दथुइ स्पष्ट सामाजिक व आर्थिक भिन्नता नं दु ।

आदिवासी जनजाति सम्बन्धी प्राथमिक अन्तर्राष्ट्रिय कानूनी संयन्त्र अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनया आदिवासी जनजातिसम्बन्धी महासन्धी (अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठन ल्याः १६९) अनुमोदन याःगु विश्वया नीगू देशय् छगू (व एशियाया छगू जक) देश नेपाः खः । थुकिं सन् २००७ या सेप्टेम्बरय् उगु महासन्धीयात अनुमोदन याःगु खः । थथे हे नेपालय् सन् २००२ लिपा आदिवासी जनजातिसम्बन्धी कानून नं सक्रिय जुयाचंगु दु । थुगु संयन्त्रं आदिवासी जनजातिया पुचः व मनूतय्त क्वातुगु अधिकार व्युगु दु । थःगु संस्था, जनजीवन व आर्थिक विकासया पक्षयात नियन्त्रणय् तय्दैगु व थःगु म्हसीका थातं तयगु अलय् उकियात विकास याय्दैगु थ्व अधिकार दुने दुथ्याः । थथे हे, आदिवासी जनजातिसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय घोषणा पत्र - २००७ अझ दुरगामी जूगु व थुकी यक्को खँ दुथ्याकातःसां नं थ्व वाध्यकारी दस्तावेज धाःसा मखु । थ्व दस्तावेज आदिवासी जनजातीय अधिकारया विकास याय्त मू सन्दर्भ व बहसया ज्वलं जूगु दु ।

आदिवासी जनजातिया अधिकारया खँय् जूगु बहसं समाजया थी थी तह व तप्काय् दक्व वर्गया वृहद् सहभागीता, स्वशासन व सशक्तीकरणया खँय् सर्वसाधारणया ध्यान सालाकाःगु दु । सकल जनताया आकांक्षालिसे सन्तुलन यानाः मानव अधिकार व लोकतन्त्रया सामान्य सिद्धान्तया लिसें एकीकृत, शासकीय व समृद्ध नेपाः दय्केगु आजु कयाः नेपाःया आदिवासी जनजातिया फयाफत्तले वृहद स्तरया स्वायत्तता न्हूगु संविधानं गथे च्वन्त्याक प्रत्याभूति याइ, अलय् गजाःगु संयन्त्रं थुकियात ग्यसुलाक छयलीगु खँ क्वछीफै धैगु थन बहसया खँ खः ।

आदिवासी जनजातिया न्यायोचित आवश्यकता व ईच्छा दुथ्याकेगु हाथ्या विश्वया यक्को देशं फय्मालाचंगु दु । आदिवासी जनजाति सलंसः दँ न्हय्वनिसे हे सीमान्तिकृत जुया वैचंगु दु । थ्व दकिच्छ निदँय् उकिया गम्भीर स्थितिया खँय् विश्वन्यंक चेतना थाहां थाहां वनाचंगु दु । न्हापाया इलय् जूगु अन्याययात पुइके फेमखुगु खँ छखे दुसा इमित जूगु अन्यायया क्षतिपुर्ति बीगु उपाय

क्वछीगु हाथ्या नं मेखे द हे दिन । नेपालय् थ्व खँय् संवैधानिक बहस धाःसा न्ह्याःगु दु । संवैधानिक स्वरूप वा व्यवस्थाय् दैगु सीमायात कयाः नं सचेत जुइगुया नापं संविधान थः हे छ्गू समाधान मखुसे थथेंयात ज्यंकेगु लंपुइ न्ह्याइगु छता खँ जक जुइफु धैगु खँय् नं सचेत जुइमाः ।

आधाऽभूत अवधाऽणा व पऽिभाषा

आदिवासी जनजातिया खँय् दकले थाकूगु व कचवं जुयाच्वंगु खँ धैगु थुकिया परिभाषा खः । यक्को थें अधिकार मंकाः अधिकारकथं दैच्वंगुलिं थ्व खँ विशेष हे सान्दर्भिक खनेदु । परिभाषाय् ऐतिहासिक व्याख्या, मानवशास्त्रीय व थी थी सामाजिक पक्ष, कानुनी लिधंसा (देशं देशय् पाकक) व सम्बन्धित थी थी पुचःया थःगु हे परिभाषा नं दुथ्याः ।

सामान्यतः आदिवासी जनजाति धैगु खँग्वलं छुं छ्गू लागाया मौलिक वासिन्दा वा आःया प्रभावशाली वा प्रभुत्व दुपिं थी थी पुचः वा सम्बन्धित राज्य / क्षेत्रया सीमाना क्वछी न्ह्यवनिसें उगु थासय् च्वनावःपिं वा च्वनाच्वंपिं मनूतय्त थुइकी । थ्व तथ्ययात उपनिवेशया इतिहास ज्वनावःपिं व यक्को जनसंख्या थाय्वाय् हिलाः वःपिं दुगु अमेरिका व अष्ट्रेलिया थजागु देशय् पलिस्था याय्त यक्को अःपुइ । नापं थुकिं छुं नं राज्यया शासन व्यवस्थाया प्रभावं मुक्त उष्ण / सदाबहार जंगल क्षेत्र थजागु थासय् स्वतन्त्र वा थः यत्थे च्वनावःपिं मनूतय्त नं थुइकी । थुकिया मेगु दापू छुं नं खः धासा इमिसं थःगु माँ भाय्, सांस्कृतिक व सामाजिक / संस्थागत विशेषतायात म्हतिं नं आंशिक मात्रायजक जूसां ल्यंका तैतःगु जुइमाः सा इमिगु जःखः दुगु राज्यया जनसंख्या व प्रभुत्व दुगु संस्कृति स्वयाः छुं भचा सां पाय्माः । मेगु महत्वपूर्ण पक्ष धैगु इमिसं थःत आदिवासी जनजातिकथं थःपिन्त नाला काय्माः वा मेमेगु पुचलं उकियात नाला काःगु जुइमाः ।

थ्व परिभाषाय् छुं छुं समस्यां जाःगु पक्ष नं दु । च्वय्या फुक्क दापू पूर्वसां नं सुं गुलिं मनू वा पुचलं थःत आदिवासी जनजातिकथं नालाः मकाय्फु वा सरकार, थी थी संस्था वा विद्वानतसैं नं थःपिन्त अथे नालाः मकाय्फु । व्यक्तिगत वा म्हच्छ्या म्हसीका मंकाः म्हसीका स्वया पाय्फु । थुकिया लिसे इतिहास च्वय् न्ह्यवनिसैं हे मनूतसैं छम्हसिनं मेम्हेसिया थासय् आक्रमण याय्गु, उकियात उपनिवेश दय्केगु व अन थाय् न्ह्ययाः वनाच्वंगु दु, उकिं आदिवासी व गैरआदिवासी, मौलिक वासिन्दा वा उपनिवेश दय्कूपिनि दथुइ पाकक स्वय्गु विवेकया खँ नं खः । थथे जूसां आदिवासी जनजातियात म्हसीकेगु व अधिकारया खँय् थौं तःव्यागु चेतना वःगु खनेदु । थ्व चेतनां समाजया मान्यता काय्त माग याय्गु व वृहत्तर गौरवया अनुभूति याय्त न्ह्यांवाःगु दु ।

अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठन महासन्धि १६९ ल्याःया परिभाषाकथं थुकी न्ह्यथनातःगु अधिकार क्वय् बियातःगु थासय् ज्याख्यली : (१) राष्ट्रिय समुदायया मेमेगु वर्ग स्वया पाकक सामाजिक,

सांस्कृतिक व आर्थिक स्थिति दुपिं व पूर्ण वा आंशिकरुपं थःगु हे प्रथा वा परम्परा वा विशेष कानुन वा नियमं चिनातःपिं आदिवासी जनजाति, व (२) त्याःपिं वा औपनिवेशीकरण वा आःया राज्य सीमाना क्वछ्यूबलय् उगु लागाय् वंशपरम्परानिसें आदिवासीकथं च्वनावपिं धकाः नालातःपिं व फुककं वा भतिचा थःगु सामाजिक, सांस्कृतिक, आर्थिक व राजनैतिक परम्परा ल्यंकातःपिं मनूत । थुकिया नापनापं, अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठन महासन्धि १६९ त्याःकथं उगु महासन्धिया व्यवस्थां दुथ्याकुगु पुचः क्वछीत आदिवासीकथं थःगु म्हसीकायात आधारभूत दापू (छगूजक विशेष तत्वकथं धाःसा मखु) नालातःगु दु ।

नेपालय् आदिवासी जनजाति

राष्ट्रिय जनगणना - १९२१ (२०५८) कथं नेपाःया मुक्कं जनसंख्या (उगु इलय् नेपाःया निगू करोड नीन्हयगू लाख लगत तःगु खःसा आः निगू करोड चयगू लाख अनुमानित) या ३६.३१ प्रतिशत आदिवासी जनसंख्या (आदिवासी जनजातिकथं म्हसीकुगु) दु । नेपाःया मुक्कं ७५ गू जिल्लाय् २७ गू जिल्लाय् आदिवासी जनसंख्याया बाहुल्य दु । आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन - १९२१ (२०५८) छ्यलाः नेपालय् थी थी ५९गू आदिवासी जनजातियात म्हसीकेगुया नापं इमित मान्यता वीथुंकुगु दु । उगु ऐनकथं “आदिवासी जनजाति धायबलय् थःगु मांभाय् व परम्परागत रीतिथिति, ब्यागलं सांस्कृतिक म्हसीका, ब्यागलं सामाजिक संरचना व च्यायातःगु वा च्यायामतःगु इतिहास दुगु जाति वा पुचःयात थुइकी ।” उकी प्यंगू आदिवासी जनजाति (मगः, थारु, तामाङ्ग व नेवाः) या जनसंख्या मुक्कं भिगू निसें स्वीखुगू लखया दथुइ, न्यागू पुचःया जनसंख्या छगू निसें भिगू लखतक दुसा गुलिं पुचःया जनसंख्या व्दःछि स्वया म्होजक दु । थ्व ऐनया अनुसूची ५९गू आदिवासी जनजातियात धलखय् दुथ्याकुगु दु ।

हिमाल

१. बाहूगाउँले	७. ल्होमी (सिडसावा)	१३. थकाली
२. भोटे	८. ल्होपा	१४. थुदाम
३. ब्यासी	९. माफाली थकाली	१५. तीनगाउँले थकाली
४. छैरोतन	१०. मुगाली	१६. तोफ्फोगोला
५. डोल्पो	११. सियार	१७. शेर्पा
६. लार्के	१२. ताडवे	१८. वालुड

पहाड

१. वनकरिया	९. हायु	१७. नेवा:
२. वराम	१०. ह्योल्मो	१८. पहरी
३. भुजेल/घर्ती	११. जिरेल	१९. राई
४. चेपाङ	१२. कुसवाडिया	२०. सुनुवार
५. छत्त्याल	१३. कुसुण्डा	२१. सुरेल
६. दुरा	१४. लेप्चा	२२. तामाङ
७. फ्री	१५. लिम्बु	२३. थामि
८. गुरुङ	१६. मगः	२४. याक्खाङ

भित्ती मधेछ

१. बोटे	४. कुमाल	७. राउटे
२. दनुवार	५. माभी	
३. दरै	६. राजी	

तशई

१. धानुक	५. किसान सन्थाल	९. ताजपुरिया
२. धिमाल	६. मेचे	१०. थारु
३. गनगाई	७. राजवंशी (कोचे)	
४. भ्राङ्गड	८. सतार/(राजवंशी)	

आपलं आदिवासी जनजाति आर्थिक व मेगु मानव विकास सुचकांकया भवल्य राष्ट्रिय औसत स्वयाः क्वय् लानाच्वंगु दु । अनुमानित तथ्यांककथं बच्छं मयाक आदिवासी जनसंख्या गरिबीया धलः स्वयाः क्वय् लानाच्वंगु दु । संरचनात्मक विभेद, म्होल्याख्य राजनीतिक प्रतिनिधित्व, शिक्षा, तालिम व लजगाःया ह्वःताः व सशक्तिकरणय् ल्हाः मदुगुलिं आदिवासी जनताया गरीबी ताः ईतक ल्यनाच्वंगुया नापनापं अभां अप्वयावं वनाच्वंगु दु । राजनैतिक प्रतिनिधित्वया भवल्य आदिवासी जनजातित दलित स्वयाः च्वय् लाःसां जातीय पुचः स्वयाः क्वय् लानाच्वंगु दु ।

नेपाःया आदिवासी जनजातित खासयाना गांगामय् च्वनीगु खः अलय् वय्कःपिसं खासयाना परम्परागत बुँज्या हे यानाच्वंगु दु । थौ नं नेपाःया आपाःथे आदिवासी जनजातिं परम्परागत ज्या याना वैच्वंगु दु । आपाः धैथे परम्परागत बुँज्या यानाच्वंगु दुसा उत्पादन व लजगाःया खँय् थनया ५९गु आदिवासी जनजातित व्याकक हे पाःगु खने दु । शहरनिसें गांगामय न्यनाः वनाच्वंगु

दुसा गुलिं शिकारी व बाय हिला: हिला: जीवन हनाच्वंगु दु अलय परम्परागत उत्पादनं निसें भारी कुबुइगु, बनेज्या यायगु व गलैचा थायगु ज्याय नं उपिं दुथ्या:गु खनेदु ।

अन्तर्राष्ट्रिय ढापू

आदिवासी जनजाति महासन्धि १९८९ (ल्या: १६९) यात (२०)नीगू देशं अनुमोदन यायधुंकुगु दु । थुकिं भूमि अधिकार, प्राकृतिक साधन श्रोतय ल्हा:, स्वास्थ्य, शिक्षा, व्यावसायिक प्रशिक्षण, लजगा:या स्थिति व सीमापार स्वापु नापंया ब्याकं खँ दुथ्या: । मू मू अवधारणा सहलह, सहभागिता व थ:गु हे व्यवस्थापन ख: । आदिवासी जनजातितलिसें स्वा:गु खँय् क्वछीगु ज्याया फुक्क खँय् उमिगु पूर्ण सहभागीता दुगु पक्का यायगु अलय उपिलिसे परामर्श यायगु सरकारया दायित्व थुकिं तनाव्युगु दु ।

थ्व महासन्धिया गुलिखे प्रावधानं सरकारयात थी थी दायित्व तनाव्युगू दुसा आदिवासी जनजातितयगु अधिकार सुरक्षित या:गु दु । आदिवासी जनजातिया अधिकार ल्यंकेत व उमिगु निष्ठाया सम्मानया प्रत्याभूति यायत समन्वयात्मक व व्यवस्थित पला: छीगु सम्बन्धित जनताया सहभागीतां यायगु सरकारया ज्या जुइ ।

थ:गु जीवन, विश्वास, संस्था व आध्यात्मिक भलाइ व उमिगु स्वामित्वय् दुगु वा उमिसं मेमे कथं छयलावैच्वंगु भूमिइ लिच्व: लाकीगु विकास प्रक्रिया सम्बन्धि निर्णय थ:पिन्त मा:थें यायगु अधिकार आदिवासी जनजातियाके दइ । थ:गु आर्थिक, सामाजिक व सांस्कृतिक विकासय् फयाफक्व नियन्त्रण यायगु अधिकार नं उमिके दइ । थुकिया नापनापं उमित तप्यंक लिच्व: लाकीगु राष्ट्रिय व क्षेत्रीय विकास योजना व ज्याभव:या ग्वसा: ग्वयगु, ज्याय् छयलेगु व मूल्यांकन ज्याभवलय् दुतिनेगु अधिकार नं उमिके दइ ।

सन् २००७ दँय संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासभां आदिवासी जनजातिया अधिकार सम्बन्धि संयुक्त राष्ट्रसंघीय घोषणापत्र पारित याना संयुक्त राष्ट्रसंघं विश्वन्यंकया आदिवासी जनजातितयगु अधिकार अप्वयकेगु व ल्यंकेगु भवलय् समग्रय् महत्वपूर्ण पला: छयूगु दु । बाध्य मजगु उगु घोषणा-पौ आदिवासी जनजातितयगु व्यक्तिगत वा मंका: अधिकार न्ह्यथना आपा: उदार अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनया महासन्धि ल्या: १६९ स्वया: नं सीदयक न्ह्यज्यागु दु । घोषणा-पौ व महासन्धि ल्या: १६९ या प्रावधानकथं थवंथवय् ज्व:ला:गु व नापनापं ज्याय् छयले फैगु खनेदु । थ:गु थी थी प्रावधानयात ज्याय् छयलेत ग्वहालि यायगु खँय् घोषणा-पत्रं संयुक्त राष्ट्र संघीय थी थी निकायया विशेष भूमिकाया व्यवस्था या:गु दु । विशेष याना, थ्व खँय् अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनया त:धंगु भूमिका खनेदु ।

अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनया महासन्धिं 'आत्मनिर्णय' खँव: मछय:सां नं संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासभाया दकलय् लिपाया घोषणा-पौ थुकिया भवलय् यक्को स्पष्ट खनेदु । थुकिया धारा

३ य न्त्यथनातःगु दु -“आदिवासी जनजातितयके आत्मनिर्णयया अधिकार दु । उमिसं थःगु राजनैतिक हैसियत स्वतंत्रकथं क्वछीफै, लिसें थःगु आर्थिक, सामाजिक व सांस्कृतिक विकास याय्त स्वतन्त्रनक्सां कृतः याइ ।” घोषणा-पत्रय् न्त्यथनातःकथं संयुक्त राष्ट्र संघया वडापत्रया अःखः जुइक छुं नं ज्याखँ सुनानं याय्ज्यू धैगु व्याख्या धाःसा याय् मज्यू । सार्वभौम व स्वतन्त्र राज्यया क्षेत्रीय अखण्डता वा राजनैतिक एकतायात कुचा थलीगु वा स्यंकीगु छुं नं ज्या याय्गु अधिकार वा हःपाः थुकिं मवीगु खँ थुकी स्पष्ट न्त्यथनातःगु दु ।

नेपालय् दैच्वंगु कानुनी व नीतिगत अंयन्त्र

थौकन्हय् नेपाली समाजया बहुजातीय व बहुसांस्कृतिक चरित्र व राजनैतिक स्थायित्व एवं सामाजिक प्रगति याय्त थ्व विविधतायात नालेमाःगु मान्यता थाहावंगु दु । सरकारं आपालं महत्वपूर्ण कानुनी व नीतिगत दस्तावेजय् आदिवासी जनजातितयगु अधिकार व आवश्यकताया विशेष सन्दर्भयात दुध्याकुगु दु । थुकिया दसुकथं सवैधानिक कानुन व विशेष कानुनयानापं मू योजना दय्केगु दस्तावेजय् न्त्यथनातःगु खँयात काय्फु ।

गुक्वःगु पञ्चवर्षीय योजना (१९९१-१९९६(वि.सं.२०४८-२०५३)) निसें नेपाल सरकारं आदिवासी जनजातितयगु उपस्थितियात बांलाक मान्यता बियाहगु खनेदु । थ्वयां लिपाया योजनाय् आदिवासी जनजातितयगु सर्वतोमुखी विकास व उत्थान याय्त सरकारं आपालं प्रतिवद्धता दुध्याका यंकाच्वंगु दु । खासयाना थारु आदिवासीतय्त लिच्वः लाकाच्वंगु कमैया प्रथायात सरकारं २०५७ साल साउन २ गते मदय्कल । स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन - १९९८ (२०५५) कथं निर्वाचित स्थानीय निकायलय् आदिवासी जनजातितय्त विशेष आरक्षणया व्यवस्था यात । मेमेगु लागाय् स्वयाः स्थानीय निकायलय् आदिवासी जनजातिया प्रतिनिधित्व खनेदय्क आपा (सः नीगुम्ह (२९प्रतिशत)) दत । (स्थानीय निकाययात २०५९ साल असार ३१ गते विघटन याःगु खः ।)

आदिवासी / जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठानया पलिस्था १९२९ (२०५८) दैय् जुल । आदिवासी जनजातितय्त थकाय्गु व बल्लाकेत सरकारं स्वंगु छगू स्वायत्त सरकारी निकाय आदिवासी / जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान खः । न्हयन्त्यागुलिं जिल्लाय् आदिवासी / जनजाति सम्बन्धि ज्याभवः स्वयत्त जिल्ला स्तरीय एकाइ पलिस्था याय्गुली थुकीया ज्याखँ लिक्कुंगु दु । व इकाइतसैं जिल्ला विकास समितियाके क्वात्तुक ग्वहालि कयाः ज्या याय्माःगु खःसां व निकाय, २०५९ सालनिसें हे निश्क्रय जुइधुंकुगु खँ च्वय् हे बने धुंकल । आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठानया आजु थुकथं न्त्यथनातःगु दु :

- » ज्याभवः दय्केगु व ज्याय् छयलाः आदिवासी / जनजातिया सर्वांगीन विकास च्वन्त्याकेगु,
- » आदिवासी जनजातिया भाय, लिपि, संस्कृति, साहित्य, कला व इतिहासयात त्यंकेगु व च्वन्त्याकेगु,

- » आदिवासी / जनजातिया परम्परागत ज्ञान, सीप व प्रविधियात ल्यंकेगु व च्वन्त्याकेगु,
- » थी थी आदिवासी / जनजाति, जातजाति व सम्प्रदाय दथुइ बाँलाःगु स्वापु, सद्भाव व सामञ्जस्य तयाः देशया समष्टिगत विकासया मूल्य आदिवासी / जनजातिया सहभागीता थकाय्गु ।

दँवदँया दुने गुलिखे गैसस व पैरवी पुचः खने दयावःगु दु । न्यय्गुंगू आदिवासी जनजातिया प्रतिनिधित्व याइगु मंकाः संगठन नेपाल जनजाति महासंघ आदिवासी समुदायतय्त थकाय्गु व बल्लाकेगु खँय् ज्या यानाच्वंगु दु ।

व्दन्द धकिं लिउने लाःगु व २०६३ साल वैशाख्य निक्कःगु जन-आन्दोलन तालय् लाय्धुंका थ्व ज्याखँ अझ क्वातुल । अन्तरराष्ट्रिय श्रम संगठनया महासन्धि ल्याः १६९ (सन् २००७ सेप्टेम्बरय् अनुमोदन जूगु) या नापनापं नेपालं आदिवासी थी थी पुचः व उमि दुजःतय्गु अधिकार ल्यंकेगु मेगु छुं अन्तरराष्ट्रिय संयन्त्र नं अनुमोदन यात । नेपाल सन्धि-ऐन - २०४७ या धारा ९ कथं सन्धिया प्रावधान नेपालय् कानुन ति हे बाध्यकारी खः । अनुमोदन जूगु सन्धिया थी थी प्रावधान आन्तरिक कानुनया प्रावधानलिसे पाःसा, पाक्व आन्तरिक कानुन बदर जूगु ताय्की । व व्यवस्थाकथं सन्धिया प्रावधान नेपाःया कानुन थे हे ज्याय् छ्यली ।

उगु प्रगति सवैधानिक तगिमय् नं लिजः लाःगु (प्रतिविम्बत) दु लिसें अन्तरिम संविधान व थौया संविधानसभा न्यायकेगु आधारभूत सिद्धान्तय् नं व खँ वःगु दु । २०४७ सालया संविधानय् नेपाःयात तःजाति, तःभाषि व तःसंस्कृतिया देशकथं घोषणा याःसां नं गुलिखे सवैधानिक प्रावधान (हिन्दू अधिराज्य, सरकारी भाय्कथं खय् भाय्)यात आदिवासी जनजाति विरुद्धकथं काःगु खःसा ज्या याइगु संयन्त्र व राज्यया दायित्व क्वछ्युगु मदु ।

नेपाःया अन्तरिम संविधान-२०६३ कथं आदिवासी / जनजातिया अधिकारया खँय् न्हापा स्वयाः यक्को हे उदार व्यवस्था याःगु दु । गुलिखे आदिवासी पुचःया ताःइलनिसेंया मागयात पुवंकाः नेपाःयात धर्मनिरपेक्ष गणराज्यकथं घोषणा याय्गु लिसें थुकिं राज्यया दक्व संरचनाय् हे समानुपातिक समावेशी नीति नं नालाकाःगु दु । मौलिक हक सम्बन्धि भागया धारा २१ य सामाजिक न्यायया हक दुथ्याकातःगु दु अलय् थुकिं आदिवासी जनजाति व मेमेपिन्त समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तया लिधंसाय् राज्यया संरचनाय् सहभागी जुइगु हक व्युगु दु । राज्यया दायित्व, निर्देशक सिद्धान्त व नीति सम्बन्धि भागय् देशया राज्य संरचनाया दक्व अंगय् आदिवासी जनजाति व मेपिं फुक्कसित समानुपातिक समावेशीया लिधंसाय् दुथ्याकेगु राज्यया दायित्व (धारा ३३ (घ १)) व शिक्षा, स्वास्थ्य, आवास, खाद्यसंप्रभुता व लजगालय् निश्चित ईयात आरक्षणया व्यवस्था यानाः आर्थिक व सामाजिक रुपं लिउने लाःपिं आदिवासी जनजातियात थकाय्गु नीतिया नापं सकारात्मक विभेदया लिधंसाय् विशेष व्यवस्था याय्गु नीति न्हयथनातःगु दु (धारा ३५ (१०), (४०) । थथे हे, धारा १४४ (४क) कथं सेनाय् आदिवासी जनजाति व मेमेपिन्त दुकाय्गु खँय् समानता व समावेशी सिद्धान्तया लिधंसाय् कानुनय् व्यवस्था यानाः क्वछीगु व्यवस्था याःगु दु ।

संविधानसभा थःहे नं आदिवासी जनजातिया पूर्ण प्रतिनिधित्व दैगु ल्याखँ दय्कुगु दु । थी थी राजनैतिक दलं उम्मेदवार ल्यःबल्य् समावेशी सिद्धान्तयात ध्यान तय्माःगु लिसें थी थी राजनैतिक दलं उम्मेदवारतय्गु धलः दय्कूबल्य् निर्वाचन कानुनय् व्यवस्था यानाःतःथें आदिवासी जनजाति व मेपिन्त समानुपातिक प्रतिनिधित्व पक्का याय्माःगु व्यवस्था अन्तरिम संविधानं याःगु दु (धारा ६३) । मन्त्रिपरिषदं चुनावय् मर्दपिं नीखुम्ह सभासदतय्त ल्ययाः काइबल्य् चुनावं प्रतिनिधित्व जुइमफुपिं आदिवासी जनजातिया दथुं ल्ययाः काय्माःगु कर्तव्य नं सिर्जजा याना ब्यूगु दु । लिच्वःकथं संविधान सभाया खुसः व छम्ह दुजलय् थ्वया सभामुख नापं थ्यंमथ्यं निसः व भिंच्याम्ह आदिवासी जनजाति लात ।

अन्तरिम संविधानं न्हूगु संविधानया मस्यौदा दय्कीबल्य् संविधानसभां पालना याय्माःगु छुं छुं आधारभूत सिद्धान्त नं क्वछ्यूगु दु । थुकिं आदिवासी जनजातित व मेपिनि स्वायत्त प्रदेशया इच्छयात नालाः नेपाःयात संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्यकथं घोषणा याःगु दु । अन्तरिम संविधानय् न्यथनातःकथं नेपाःया सार्वभौमिकता, एकता व अखण्डताया अक्षुण्ण तयाः थी थी स्वायत्त प्रदेशया सीमा, ल्याः, नां व स्वायत्त प्रान्तया संरचना नापं अधिकार व साधन श्रोत इनेगु संविधानसभां याइ (धारा १३८ (१क)) ।

प्रवक्तृगु

न्हूगु संविधानया मस्यौदा दय्केगु भवल्य् आदिवासी जनजातितय्गु अधिकार क्वछीत व्याक्क सहलह जुइमाः । अन्तरराष्ट्रिय मानव अधिकार कानुन व मेमेगु सान्दर्भिक अन्तरराष्ट्रिय दापुतिं हःपाः काय्गु नं उतिकं हे महत्व दु । संविधानय् च्वइतःथें व्यवहारय् हे अधिकार छ्यलेत आदिवासी जनजातित सशक्त जुइफैगु ल्वःगु संयन्त्रयात सवैधानिक प्रावधानया व्यवस्था याय्त मदिवक्क कृतः जुइमाःगु दकले महत्वपूर्ण पक्ष खः । दसुकथं, न्हूगु संविधानं क्वछ्यूगु अधिकार पलिस्था याय्गुयानापं उकियात ज्याय् छ्यलेत स्वय्गु ज्या लिसेंया छ्मू विशेष निकायया व्यवस्था नं याय्फु । गुलि गुलि देसं थःगु आदिवासी पुचःतय्त संविधानया अनुसूची धलखय् हे छया ब्यूगु दु । (दसुकथं, भारतया 'सुचिकृत आदिवासीत') ।

गुगुं नं अवस्थाय्, आदिवासी पुचतय्के दय्फुगु नुगःखँ (गुनासो) ज्यंकेगु व उमिगु फुक्क इच्छयात सम्बोधन संविधानं हे याइ धैगु आस याय्मज्यु । आदिवासी जनजातितय्गु अधिकार यात कयाः प्रतिबद्धता संविधानय्जक सीमित मजुसे उकियात ज्याय् छ्यलेगु पक्का याइगु थी थी कानुन, नीति वा ल्वःगु सरकारी आर्थिक ग्वहालि वीगु ज्याभवः नं तब्याकेमाः । साभेदारी व ग्वहालिं कचवं ज्यंकेगु थी थी उपाय लुइके फुसा जक राज्य व आदिवासी जनजातितय्गु दथुइ क्वातुक, सन्तुलित व सिर्जनशील स्वापु दय्फु ।

सफू-माःया खंय्

संविधानसभाया दुजःत व थ्व खंय् च्यूताः तइपिन्त संविधान च्वय्गु ज्यालिसे स्वापूदूगु आधारभूत खँ थुइकेवीगु हे थ्व सफूमाःया तातुना खः । थ्व पिथना संवैधानिक लिच्चःयात बिस्कं पूर्वानुमान याइगु अवधारणा-पौ वा न्ह्यपौ मखु । थ्व सफूमाः यूएनडीपीया 'नेपालय् सहभागितामूलक संविधान दय्केत ग्वहालि' (एसपीसीवीएन) परियोजनाया ग्वसालय् नेपाःमि व अन्तराष्ट्रिय संविधानविद्पिनिगु मंकाः कुतःया लिच्चः खः ।

थ्व सफूमाः सुथां लाकेत थःगु प्रतिक्रिया व टिप्पणी बियादीत विशेष इनाप दु । फयांफति आपाः सुसूचित, प्रतिबद्ध व रचनात्मक सहलहयात तिवः वीगु खँ पितवीफःसा थ्व पिथनाया तातुना पूवनी । ब्वमिपिनिगु थी थी रचनात्मक टिप्पणीया लिधंसाय् थ्व सफूयात भिंकाः न्हुगु संस्करणया नापनापं मेमेगु सफू नं पिथने फु ।

थ्व सफू-माःयात नेपाःया मू मू भाषाय् हीकेगु भवलय् तःजिक गुणस्तरं भय्वीकेत सम्बन्धित भाय् ल्हाइपिसं थुइगु पाय्छि खंय्ग्वः छय्लेगु फक्व कुतः जूगु दु । खंय्ग्वःया ल्वःगु व पाय्छि छय्लाबुलायात कयाः सम्बन्धित भाय् ल्हाइपिनिदथुइ लिपा लिपा सहलह जुइगु भलसा काय् । संवैधानिक संवाद केन्द्रया तातुना अजाःगु सहलहया पूर्वानुमान याय्गु मखसे थी थी भासय् ग्वहाली ज्वलं पिथनाः थुगु कुतःया समावेशिता व पहुँच अप्पय्केगु खः ।

संविधान चयुगु ज्यलिसे स्वापू दूगु थी थी विषयवस्तुयात कया: संवैधानिक संवाद केन्द्रं पिथनेत्यंगु व्वनेज्वलंया छव्व थ्व सफू ख: ।

सभासदत व थ्व खँय् च्यूता: तइपिन्त मू मू संवैधानिक अवधारणा व मुद्दाया सन्दर्भय् प्रतिबद्ध जुइकेगु थ्व पिथनामा:या तातुना ख: । नेपाली, मैथिली, भोजपुरी, थारु, मगः, तामाङ्ग, नेवा: थजा:गु नेपा:या मू मू भाय्या नापं अङ्ग्रेजी भासं नं थ्व सफूमा: पिथनेगु ग्वसा: दु । व्वनेज्वलंनापं न्यनेज्वलं (क्यासेट, डीभीडी) नं पिदंगु दु, अलय् थुंकियात अनलाइनय् नं तयात:गु दु ।

न्हापांखुसी थ्व पिथनाय् दुथ्याइगु विषयवस्तु थथे ख: - देय् व धर्म, सङ्घीय प्रणाली, संविधानय् मानव अधिकार, आदिवासी जनजातिया अधिकार, अल्पसङ्ख्यकतयगु अधिकार, सरकारया थी थी प्रणाली, स्वतन्त्र न्यायपालिका, विविधता व सामाजिक समावेशीकरण, स्थानीय स्वशासन व सहभागितामूलक संविधान दयकेगु प्रक्रिया ।

संवैधानिक संवाद केन्द्र

स्वंगुगु तँ, अल्फा बेटा कम्प्लेक्स, न्हू वानेश्वर, येँ
टेलिफोन नं. ९७७-१-४७८५४६६/४७८५४८६/४७८५९९८
ई-मेल : info@ccd.org.np
वेबसाइट : www.ccd.org.np

